

європейський вимір викладання історії, позбавлення імперсько-радянського історичного наративу.

Предмети / курси громадянської та історичної освітньої галузі мають значний потенціал у формуванні в учнів національних суспільно-державницьких цінностей як ідейного підґрунтя української громадянської ідентичності, розвитку громадянської активності та патріотизму. Визначено, що одним із шляхів реалізації цього потенціалу є посилення локального історичного контексту в навчальному змісті, створення відповідних дидактичних матеріалів.

Реагуючи на потреби часу в рамках досліджень відділу суспільствознавчої освіти було розроблено цикл інформаційно-методичних матеріалів для вчителів «Українські міста героїв» (О. Пометун, Ю. Малієнко, Г. Серова). Матеріали присвячені великим і маленьким українським містам, які стали символом мужності для України і світу у протистоянні повномасштабній російській агресії. Запропонована структура інформаційно-методичних матеріалів, яка включає змістовий і візуальний компоненти, методика їх опрацювання, дає змогу урізноманітнити уроки історії в школі, організувати самостійну роботу учнів, сприяє розвитку їхнього критичного мислення через зіставлення різних джерел інформації. Підготовлені матеріали розкривають особливості історичного й економічного розвитку міст, причини кризових явищ, історичну тяглість сьогодення, зв'язок з основними історичними подіями історії України. Підібраний ілюстративний ряд репрезентує культурну спадщину міст і містечок України, їх самотність та неповторність. Учителі можуть використовувати ці матеріали як окрему частину уроку або виховного заходу, що сприятиме розвитку в учнів патріотизму та почуття малої батьківщини, формуванню уявлень про історичний шлях міст і містечок України як частини історії держави, протистояння пропаганді й протидії розгорнутій проти України історичній «гібридній війні».

У контексті розвитку громадянської активності та патріотизму учнів у навчанні предметів громадянської та історичної освітньої галузі подальші дослідження мають бути спрямовані на розробленні навчально-методичних матеріалів із використанням усних свідчень учасників подій російсько-української війни, медійної історії героїв із різних міст і містечок України, які ціною власного життя, власного здоров'я і свободи захищали і захищають нашу державу.

Особливості використання усних історичних джерел на уроках історії

*І. В. Мороз,
науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

У ході дослідження теми «Методичні засади і технології інтегрованого навчання історії в гімназії» було визначено особливості використання усних історичних джерел на уроках історії.

Встановлено, що оптимальне використання історичних джерел у процесі навчання історії сприяє формуванню в учнів умінь критичного аналізу інформації, історичного мислення в цілому, оволодіння ними методами історичного пізнання. Найдавнішими у складі джерельної бази історичної науки є усні джерела. Вони є пам'ятками усної словесної творчості – фольклору.

Розпочинаючи знайомство учнів з особливостями усних історичних джерел, доцільно зазначити, що до них відносяться народні та історичні пісні, думи, билини, казки, міфи, легенди, перекази, замовляння, анекдоти, прислів'я, приказки та інші фольклорні твори. Відносно недавно до царини фольклору вчені почали включати й «усну історію», що має форму документальних наративів-свідчень (а також інтерв'ю) про певні події та явища історії.

Важливо для учнів зазначити, що фольклорні твори вважають втіленням народної мудрості та ідеалів. У них знайшли відображення погляди людей на світ, уявлення про добро і зло, ставлення до навколишньої дійсності, побут, господарство та історія українського народу. Навіть норми звичаєвого права (неписані закони) фіксували і передавали нащадкам в усній формі. У цьому насамперед полягає джерельна цінність фольклорних творів.

Доцільно для учнів дати змогу усвідомити, що особливу цінність для дослідження минулого українського народу становлять такі усні історичні твори як билини, думи, історичні, політичні й станові пісні, пісні-гімни. У билинах знайшли поетичне відображення історія Київської держави, боротьба з кочовими племенами печенігів і половців, а також інші аспекти тогочасного буття – праця, торгівля, мистецтво, народні уявлення про добро і зло, війну і мир, державну владу. Основною темою дум були події з життя козаків, а саме: козацьке лицарство, військові походи, родинне життя, особливості козацького життя та долі. За народними піснями можна простежити історію українського народу, його життя, побут, мрії, сподівання, ставлення до історичних подій та героїв. Ще однією особливістю цих джерел є те, що вони тісно пов'язані з мандрівними співцями-музикантами (кобзарями, бандуристами, лірниками), яких небезпідставно вважають хранителями історичної пам'яті українського народу.

Варто зазначити, що значна частина фольклорних творів дійшли до наших днів завдяки вченим-історикам, етнографам, фольклористам, які, починаючи з ХІХ ст., активно збирали їх, досліджували й публікували. Одним із подвижників української фольклористики був український поет, автор слів національного гімну Павло Чубинський, який опублікував сім томів пам'яток усної народної творчості.

Технологія «Дебати» як дієвий інструмент громадянської освіти

*О.В. Зарічна,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Тернопільської ЗОШ І-ІІІ ступенів №24*